

Аналітичний матеріал  
**"За зачиненими дверима: доля  
мешканців психоневрологічних  
інтернатів на тимчасово окупованій  
території Запорізької області"**



**Автори:****Андрій Вавілов, Олександр Носок****Експертне редагування:****Юлія Сачук – експертка з прав людей з інвалідністю,****Євгенія Булана – експертка Fight For Right з деінституціоналізації****Літературна редакторка:****Ксенія Сімович****Верстка та дизайн:****Ірина Костишина**

*Матеріал підготовлено в межах проекту «A coordinated civil society action to ensure justice, accountability, and sustained support for the survivors of conflict-related sexual violence in Ukraine», який реалізується ГО «Fight For Right» за підтримки та сприяння міжнародної організації International Partnership for Human Rights (IPHR).*

**Понад 930 мешканців психоневрологічних інтернатів і геріатричних пансіонатів на тимчасово окупованій частині Запорізької області – люди старшого віку, люди з інвалідністю та з психічними чи інтелектуальними порушеннями – уже понад три роки живуть під російською окупацією. Свого часу вони не мали змоги евакуюватися й цілком залежать від окупаційної адміністрації.**

**Тепер цих людей змушують малювати російські триколори, співати гімн рф і дякувати Путіну за «визволення». Їх залучають до пропагандистських заходів, їм нав'язують російську ідентичність. Без російського паспорта вони позбавлені права на медичну допомогу й соціальні виплати, тож змушені погоджуватися на його отримання, аби вижити.**

**За фасадом показної «турботи» та численних телевізійних сюжетів про «успіхи» та «оновлення» вже під прапором рф приховано систему примусу, контролю та пропаганди, у якій ізольовані в інституціях українці стали заручниками окупації – усупереч численним положенням Женевських конвенцій.**

**Як змінилася робота цих закладів під російським контролем і що відбувається в їх стінах сьогодні – далі у статті.**

## Інтернати Запорізької області до російської окупації

До початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в Запорізькій області діяло десять інституційних закладів системи соціального захисту населення: сім психоневрологічних інтернатів, два геріатричні пансіонати та один дитячий будинок-інтернат. Загалом там проживало близько 2,4 тисячі людей з інвалідністю та осіб старшого віку. В Україні такі інституції і досі залишаються найбільшими надавачами так званої послуги стаціонарного догляду, тож через брак якісних та доступних послуг у громадах, через неспроможність або неготовність близьких підтримувати людину, а також з огляду на складну економічну ситуацію для тисяч людей з інвалідністю та людей старшого віку інтернати вимушено стали останнім пристановищем.

Уже в перші дні вторгнення деякі із цих установ опинилися під російською окупацією – Михайлівський, Преславський та Орловський психоневрологічні інтернати, а також Бердянський геріатричний пансіонат. За звітами 2022 року, у цих чотирьох закладах тоді перебувало 1 013 мешканців.

У селі Преслав Приморської громади Бердянського району був найбільший у регіоні психоневрологічний інтернат. Заклад мав чотири житлові корпуси, розраховані на 340 мешканців, його вважали одним із найкраще облаштованих у Запорізькій області за якістю житлових умов. Штат працівників налічував 173,5 посади, із-поміж них понад сто – медичний персонал: лікарі, медсестри та молодші спеціалісти. Медичне обслуговування забезпечували власними силами. За даними Департаменту соціального захисту Запорізької обласної військової адміністрації, станом на 1 вересня 2022 року в інтернаті проживало 319 людей – майже повна заповненість.



Преславський психоневрологічний інтернат до повномасштабного російського вторгнення.  
Фото: Департамент соціального захисту населення Запорізької ОВА



Преславський психоневрологічний інтернат до повномасштабного російського вторгнення.  
Фото: Запорізька ОВА

Михайлівський психоневрологічний інтернат розташовувався в селі Показне Михайлівського району. Штат інтернату становив понад 150 працівників, із них близько 60 – медичний персонал, який забезпечував базову допомогу та підтримку. За даними Департаменту соціального захисту населення Запорізької ОВА, станом на 1 серпня 2022 року в інтернаті проживало 259 мешканців.



Михайлівський психоневрологічний інтернат до повномасштабного російського вторгнення.

Фото: Запорізька обласна рада

Орловський психоневрологічний інтернат був розташований у селі Орлове Мелітопольського району. Заклад був розрахований на 200 мешканців, переважно чоловіків, і складався з кількох відділень – підтриманого проживання, спеціалізованого для маломобільних мешканців та жіночого. Штат інтернату налічував близько 120 працівників, серед них понад 20 медиків. За даними Департаменту соціального захисту Запорізької ОВА, станом на 1 вересня 2022 року в інтернаті проживав 191 мешканець.



Орловський психоневрологічний інтернат до повномасштабного російського вторгнення.  
Фото: Департамент соціального захисту населення Запорізької ОВА

Бердянський геріатричний пансіонат – великий заклад, розрахований на 300 мешканців. Комплекс складався з основного спального корпусу та з кількох допоміжних будівель на великій території. Станом на 1 травня 2022 року в пансіонаті проживало 244 людини.



Бердянський геріатричний пансіонат до повномасштабного російського вторгнення.  
Фото: Запорізька ОВА

До початку повномасштабного вторгнення росії в Україну інституційні заклади Запорізької області працювали у звичному режимі. Хоча вони залишалися важливою ланкою системи соціального захисту населення, за кілька років на них чекала реструктуризація в межах деінституціоналізації, а значна частина їх мешканців отримала б змогу розпочати власний шлях до незалежного життя у громадах.

Деякі заклади потребували певного оновлення, однак мешканці отримували тут базовий догляд та медичну допомогу, а також могли розраховувати на захист та підтримку від Національного превентивного механізму, Офісу Уповноваженого ВРУ з прав людини, від інших органів державної влади, а також громадських організацій України.

Утім у лютому 2022 року повномасштабне російське вторгнення в Україну повністю відрізало кілька тисяч мешканців і мешканок інституцій від української системи соціального захисту, від правосуддя та правопорядку.

## Життя під триколором: як окупанти встановлювали контроль над інтернатами та перетворили їх мешканців на заручників

Російська окупація стала тяжким випробуванням для людей з інвалідністю та людей старшого віку, які перебували в інтернатах Запорізької області. Евакуювати людей не вдалося: російський наступ був занадто стрімким, а гуманітарних «зелених коридорів» не надали. Інтернати, що опинилися на окупованій території, швидко перейшли під контроль росіян. Будівлі не постраждали, і заклади продовжили роботу.

Директори двох установ – Преславського психоневрологічного інтернату Євген Рупчев та Орловського інтернату Тамара Верещагіна – погодились співпрацювати з окупаційною владою. Після цього українська сторона втратила з ними зв'язок, й офіційної інформації про діяльність закладів, а найголовніше – про стан, потреби та долю людей, які в них перебували, більше не надходило.

Після окупації Є. Рупчев активно долучився до російської пропаганди. У вересні 2023 року його обрали до так званої приморської окружної ради від партії «Єдина росія». Він отримав статус «депутата» й увійшов до складу комісій із бюджетних питань та «законності й депутатської етики». 2024 року Рупчев записав відеозвернення, у якому закликав жителів окупованих територій брати участь у незаконних «виборах» очільника рф. 2025 року Бердянська окружна прокуратура скерувала до суду обвинувальний акт проти нього за торгівлю людьми та за колабораціонізм. Від квітня у Вільнянському районному суді триває розгляд справи про добровільне обіймання посади в незаконних органах влади.



Директор Преславського психоневрологічного інтернату Євген Рупчев.

Фото з російських пропагандистських медіа

Директорка Орловського інтернату Тамара Верещагіна також брала участь у пропаганді. В ефірах окупаційних медіа вона дякувала російській адміністрації та особисто Владіміру Путіну, заявляючи, що «росія прийшла, бо її чекали». Проти Верещагіної триває розслідування за підозрою у співпраці з окупаційною владою. У вересні 2025 року Комунарський районний суд Запоріжжя [оприлюднив](#) її судовий виклик, на початку листопада планувалося проведення підготовчого засідання.



Директорка Орловського психоневрологічного інтернату Тамара Верещагіна.

Фото: Департамент соціального захисту населення Запорізької ОВА

## Репресії, викрадення та виживання

Після захоплення села Показне російські військові швидко встановили контроль над Михайлівським психоневрологічним інтернатом, і вже в перші тижні окупації почали чинити тиск на персонал. Виконувача обов'язків директора Віталія Пономаренка викрали, три дні утримували та вимагали співпрацювати із владою. Однак він відмовився, й окупанти звинуватили його в «дискредитації влади РФ» та депортували на підконтрольну Україні територію.



Російські окупанти депортували виконувача обов'язків директора Михайлівського психоневрологічного інтернату Віталія Пономаренка.

Фото з російських пропагандистських медіа

Як розповіли в департаменті соціального захисту Запорізької ОВА, після цього В. Пономаренко разом із кільканадцятьма колишніми працівниками інтернату, які також не погодилися на співпрацю, працевлаштувалися в департаменті. Загалом заклад залишився без значної частини довоєнного персоналу. Відомостей про те, як вплинула ця ситуація на мешканців інтернату, на їхній психологічний та фізичний стан, на якість надання послуг та підтримки, на жаль, немає.

Замість українського керівництва окупаційна влада призначила громадянина Росії Владислава Столярєнка із Краснодарського краю. У липні 2023 року Генеральний штаб ЗСУ [повідомив](#), що окупанти вивезли мешканців інтернату в невідомому напрямку; це стало однією з найбільших депортацій цивільних громадян із соціальних закладів на окупованій території. Тоді решту працівників звільнили. За даними Генштабу, на території інтернату росіяни планували облаштувати військовий шпиталь.



2023 року загарбники вивезли мешканців інтернату в невідомому напрямку, пояснивши це начебто «евакуацією через обстріли».

Фото з російських пропагандистських медіа

Через два місяці мешканців повернули і заклад відновив роботу під контролем окупаційної адміністрації. У коментарях російським медіа В. Столяренко назвав вивезення «евакуацією через обстріли» та запевняв, що людей тимчасово розміщували в інших інтернатах Запорізької області. Однак деталі цього перевезення, умови, у яких перебували, а також ставлення росіян та колаборантів до цих людей і досі невідомі.



Окупаційний «директор» Михайлівського психоневрологічного інтернату Владислав Столяренко.

Фото з російських пропагандистських медіа

Під час бойових дій Бердянськ залишився без газопостачання, що стало тяжким випробуванням для людей, які живуть у місцевому геріатричному пансіонаті. Газ відновили тільки в листопаді 2022 року – до того часу люди жили без тепла, гарячої води й мали труднощі із приготуванням їжі.

Керівник закладу Анатолій Шепель відмовився працювати з окупантами, за що його викрали просто з робочого місця. Чоловіка утримували у виправній колонії №77 – у закладі, який перетворився на одну з найбільших катівень на окупованій території. Там утримували десятки викрадених керівників установ і підприємств, багатьох із них катували. За даними місцевих медіа, А. Шепель мав серйозні проблеми із серцем і потребував постійного лікування. Його дружина розповідала, що окупанти відібрали ліки, а всі спроби домогтися звільнення виявилися безуспішними. Подальша доля Анатолія Шепеля невідома.

Усунувши законного українського керівництва, окупанти призначили нову директорку – Олену Катрич, яка погодилася співпрацювати з росіянами.

У пропагандистських сюжетах О. Катрич стверджувала, що працює в пансіонаті від початку так званого «СВО» і що попереднє українське керівництво нібито «втекло», залишивши заклад без підтримки. Водночас вона приховала, що російські війська обстрілювали евакуаційні шляхи та відмовлялися надавати «зелені коридори», як і те, що проти українських керівників та працівників, які не погодилися зрадити свої переконання та Україну, застосовували репресії. Вона стверджувала, що тоді склади з ліками та продуктами були порожні, зовсім не вбачаючи провини росії у ситуації, що склалася, зокрема й у відмові пропускати гуманітарні вантажі. За її словами, після «реєстрації» пансіонату в системі рф вдалося налагодити постачання та відновити роботу закладу, мовляв, поліпшення почалися тільки після встановлення проросійської колабораційної влади, хоча підтверджень своїм словам так і не надала. Насправді ж, рівень підтримки, якість послуг та навіть банальне ставлення до людей з інвалідністю та людей старшого віку в інституціях, що залишаються під російською окупацією, є для нас абсолютно невідомими.

Слідчі Бердянського райвідділу поліції повідомили О. Катрич про підозру в колабораційній діяльності. За даними слідства, під час окупації вона вступила до партії «Єдина росія», брала участь у псевдовиборах, запроваджувала російські стандарти та змушувала персонал отримувати паспорти рф. За свідченнями місцевих жителів, керівників підрозділів зобов'язували складати списки тих, хто відмовлявся від громадянства росії.



Окупаційна «директорка» Бердянського геріатричного пансіонату Олена Катрич.

Фото з російських пропагандистських медіа

Деякі мешканці самостійно залишили окуповану територію. Оскільки пансіонат не мав статусу закладу закритого типу, дехто зміг виїхати на підконтрольну Україні територію або за кордон. Однак для маломобільних людей або ж людей, які потребують постійної сторонньої підтримки, самостійна евакуація стала цілком неможливою, і вони були змушені залишитися «в лапах» окупаційної влади.

У перші місяці після окупації всі інтернати регіону опинилися відрізнаними від українських поставачань. Волонтери та українська влада намагалися передавати продукти й ліки, однак від осені 2022 року окупанти повністю заблокували будь-які вантажі. Працівники, які залишилися на місцях, були змушені приймати російське громадянство, щоб зберегти роботу.

Людей примушують приймати громадянство країни-агресора, аби не залишитися без лікування та соціальної підтримки, адже без російських документів її отримати неможливо.

## **Показова турбота: як окупанти прикривають злочини фейковим благополуччям**

За даними окупаційних джерел, станом на 2025 рік у чотирьох інтернатних установах соціального захисту, що залишаються на тимчасово окупованих територіях Запорізької області, перебуває близько 936 мешканців.

- Преславський психоневрологічний інтернат – 218 мешканців і 155 працівників (на початок 2025 року).
- Михайлівський психоневрологічний інтернат – 302 мешканці й понад 200 працівників (на грудень 2025 року).
- Орловський психоневрологічний інтернат – 179 мешканців, серед них 150 чоловіків і 29 жінок (на липень 2025 року).
- Бердянський геріатричний пансіонат – 237 мешканців і 183 працівники (на квітень 2025 року). За інформацією станом на листопад 2024 року, серед них – 16 осіб віком понад 90 років.

Окупаційна влада декларує «покращення» та «оновлення» інтернатних закладів під російським прапором. Водночас у медіа часто демонструють благоустрій, створений ще до приходу загарбників, подаючи його як результат «нової турботи». Показові сюжети з оновленими кімнатами, подарунками чи візитами чиновників покликані створити ілюзію, ніби після окупації життя мешканців стало кращим завдяки «допомозі росії», а всі попередні проблеми – наслідок «бездіяльності України». Окупанти акцентують лише на побутових речах, зовсім не звертаючись до прав людини, потреб та інтересів мешканців.

Російська окупаційна влада систематично використовує тему гуманітарної допомоги для створення позитивного іміджу. Місцеві медіа регулярно показують, як представники окупаційної адміністрації, партії «Єдина росія» чи російські регіони, яким у кремлі наказали усіляко «співпрацювати» з окупованими громадами, передають інтернатам продукти, побутову техніку або подарунки.

Кожну таку подію ретельно знімають: керівників і мешканців змушують публічно дякувати «визволителям», демонструючи показну «вдячність». Такі акції покликані продемонструвати «турботу» окупаційної влади, яка начебто дбає про мешканців краще, ніж Україна. У пропагандистських сюжетах це супроводжується риторикою про «єдність російського народу» та використовується для виправдання окупації. Насправді ж, такі дії ставлять у принизливе становище людей з інвалідністю, які опинилися в заручниках окупаційної влади і вимушені брати участь у подібних «спектаклях подяки», ледь не жебракуючи за їжу та медикаменти.



Російські медіа систематично показують, як окупаційні структури, партія «Єдина росія» чи російські регіони-куратори демонстративно передають інтернатам гуманітарну допомогу, прагнучи сформувати позитивний імідж окупаційної влади.

## **Мешканці інтернатів як інструмент «руського міра»: що приховує російська «опіка»**

Від початку окупації російські загарбники використовують мешканців інтернатів у власних політичних і пропагандистських цілях.

У вересні 2022 року російські медіа залучили мешканців Бердянського геріатричного пансіонату до псевдореферендуму щодо «приєднання» окупованої частини Запорізької області до рф. Пропагандисти знімали відео, на яких мешканці нібито висловлюють підтримку «возз'єднанню з росією» та активно голосують.

Окупаційна влада систематично проводить у закладах заходи, просякнуті російською символікою. Мешканців змушують брати участь у святкуваннях так званих «дня народної єдності», «дня росії», «дня перемоги», «дня конституції рф» та інших псевдодержавних свят. Людей з інвалідністю, мешканців старшого віку та людей із психічними чи інтелектуальними порушеннями примушують фотографуватися з триколорами, малювати російську техніку, прапори й військових, а також виготовляти сувеніри для окупантів. Вони повинні співати гімн рф, російські патріотичні пісні та декламувати вірші, що прославляють росію.

Такі акції окупанти називають «вихованням патріотизму», однак їх мета – нав'язати людям, котрі ізольовані в інституціях, ідеї «руського міра» та сформувати російську ідентичність.



У вересні 2022 року російські пропагандистські медіа використали мешканців Бердянського геріатричного пансіонату під час проведення псевдореферендуму про «приєднання» окупованих територій Запорізької області до складу рф.

Фото з російських пропагандистських медіа

Показовим є приклад Михайлівського психоневрологічного інтернату, де в червні 2024 року святкували «день росії». Для людей із психічними або інтелектуальними порушеннями, які потребують постійного догляду, організували конкурс малюнків на асфальті під патріотичні пісні, підняття російського прапора, виконання гімну та лекції про «історію свята». Будівлю прикрасили наліпками з написами «Я люблю Россию» та «Мы – россияне», а мешканців фотографували із триколорами для пропагандистських сюжетів. Хоча формально росія є стороною Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, такі практичні дії чітко засвідчують виразне патерналістське ставлення до людей з інвалідністю на окупованих територіях. Примус до участі у відверто принизливих для дорослих людей дитячих забавках та конкурсах лише вкотре демонструє, як окупанти нехтують поняттями прав людини, гідності й честі.



Мешканці Орловського психоневрологічного інтернату під час святкування «дня народної єдності», листопад 2024 року.

Фото з російських пропагандистських медіа

Мешканців окупованих інтернатів також залучають до екскурсій із пропагандистським ухилом. У серпні 2025 року мешканців Бердянського геріатричного пансіонату повели до краєзнавчого музею Бердянська. Там провели театралізоване дійство «Три Великі Спаси», екскурсію виставкою національних костюмів і програму «Дивовижний світ Північного Приазов'я». Під час таких заходів людям нав'язують викривлену версію історії, у якій українську культуру подають як частину «великої російської спадщини». Російські традиції та символіку представляють як невід'ємну складову місцевої ідентичності, перетворюючи подібні візити на інструмент поширення ідеологічних наративів.



Мешканці Михайлівського психоневрологічного інтернату під час святкування «дня росії», червень 2024 року.

Фото з російських пропагандистських медіа



У серпні 2025 року мешканців Бердянського геріатричного пансіонату організовано вивезли на пропагандистську екскурсію до краєзнавчого музею.

Фото з російських пропагандистських медіа

Окупаційна влада також організовує зустрічі людей, які мешкають в інтернатах, із російськими військовими, із чиновниками та колаборантами, які поширюють ідеї «русского міра». До Михайлівського інтернату не раз приїздили офіцери росгвардії та священник рпц Максим Смирнов – благочинний церков Мелітопольського церковного округу, який після окупації перейшов до російської православної церкви. СБУ оголосила йому підозру у співпраці з ворогом. М. Смирнов відомий тим, що під час окупації благословляв російських військових, освячував зброю, відпускав гріхи зрадникам і закликав мешканців Мелітополя брати участь у псевдовиборах очільника рф.



До Михайлівського інтернату регулярно навідується офіцери росгвардії разом зі священником-зрадником Максимом Смирновим.

Фото з російських пропагандистських медіа



Восени 2024 року в Михайлівському інтернаті провели творчий вечір «Свято Білих Журавлів», який присвятили вшануванню російських окупантів, загиблих у війні проти України.

Фото з російських пропагандистських медіа

У жовтні 2024 року в інтернаті відбувся ще один пропагандистський захід – творчий вечір «Свято Білих Журавлів», присвячений пам'яті загиблих російських військових-загарбників у війні проти України. Перед мешканцями виступали представники росгвардії, розповідаючи про «подвиги» російської армії.

Усі ці заходи мають спільну мету – перетворити інтернати на осередки пропаганди й нав'язати їх підопічним лояльність до окупаційної влади.

## Системні порушення міжнародного гуманітарного права та експлуатація людей з інвалідністю

Багато деталей про гуманітарну ситуацію в інтернатах на тимчасово окупованій частині Запорізької області залишається невідомою. Російська інформаційна блокада унеможлиблює об'єктивну оцінку умов, у яких живуть сотні людей старшого віку, осіб з інвалідністю та із психічними або інтелектуальними порушеннями. Окупанти повністю контролюють інформаційний простір, демонструючи лише те, що вигідно для пропаганди, натомість реальні проблеми можуть приховуватись за фасадом показових акцій.

Попри норми міжнародного гуманітарного права та статті Женевських конвенцій, росія обмежує будь-який доступ міжнародних моніторингових місій, зокрема місій Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, а також Міжнародного Комітету Червоного Хреста, до закладів сфери соціального захисту та охорони здоров'я на тимчасово окупованій території України. З огляду на те, що 2019 року росія заявила про вихід із Додаткового протоколу Женевських конвенцій, що передбачає розслідування військових злочинів проти цивільного населення, а також що подібні злочини не раз фіксували на практиці, а доступ міжнародних інституцій для моніторингу ситуації був унеможливлений, немає жодних підстав довіряти російським пропагандистським історіям про «турботу» та «хороше ставлення» до людей з інвалідністю в окупованих інституціях та до українського цивільного населення загалом.

Дії російських окупантів щодо людей з інвалідністю та людей старшого віку в інституціях тимчасово окупованих територій становлять низку тяжких злочинів за міжнародним правом. Згідно зі ст. 16 та 17 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, люди з інвалідністю перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням. Росія ж послідовно нехтує цими принципами, одну за одною порушуючи статті Женевської конвенції\*:

Ст. 16. Люди з інвалідністю перебувають під особливим захистом і користуються особливим шануванням.	Росія не раз свідомо наражала на небезпеку людей з інвалідністю на тимчасово окупованих та прифронтових територіях України, перешкоджаючи евакуації, постачанню гуманітарних вантажів, використовуючи приміщення інституцій як військові об'єкти тощо.
Ст. 27. Люди, що перебувають під захистом Конвенції, мають право на особисту повагу, повагу до своєї честі, гуманне ставлення, захист від насильства, залякування, образ та цікавості натовпу тощо.	Людей з інвалідністю та людей старшого віку в інституціях на тимчасово окупованих територіях систематично використовували як об'єкти пропаганди та просування власних наративів, зокрема і з залученням медіа, великої кількості глядачів та відвідувачів, що також кваліфікується як цікавість натовпу.
Ст. 31. Жодний примус фізичного чи морального порядку не може застосовуватися до людей, які перебувають під захистом.	Відмова у наданні соціальних та медичних послуг, а також соціальних виплат і пенсій за умови збереження українського громадянства є формою примусу морального порядку.
Ст. 33. Жодні репресалії не можуть бути застосовані до цивільних людей.	Позбавлення доступу до соціальних, медичних або реабілітаційних послуг, примушування до участі у створенні пропагандистських матеріалів та демонстрація лояльності як засіб тиску є формою заборонених репресалій проти цивільного населення.
Ст. 47. Люди на окупованій території не можуть бути позбавлені переваг Конвенції у зв'язку з будь-якими змінами, впровадженими стосовно керівних установ чи управління цією територією внаслідок її окупації, або у зв'язку з анексією окупаційною державою всієї або частини окупованої території.	Впровадження окупаційною владою нового порядку доступу до соціальних та медичних послуг, а також соціальної допомоги й виплат для людей з інвалідністю, що передбачає обов'язкову наявність російського паспорта, протиправно позбавляє людей права на отримання підтримки та послуг.
Ст. 49. Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію людей, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави.	Депортація мешканців інституцій углиб території росії, яку окупаційна влада прикриває мотивами безпеки, є грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права.
Ст. 55. Окупаційна держава зобов'язана за допомогою усіх наявних засобів забезпечувати населення продуктами харчування та медичним матеріалами. Держава-покровителька має право будь-коли здійснити перевірку стану постачання продуктів харчування та медичних матеріалів на окупованій території.	Забезпечення українців на тимчасово окупованих територіях, зокрема й мешканців інституцій, достатнім продовольством, медикаментами тощо є безпосереднім обов'язком росії та не може бути використане як елемент тиску для забезпечення лояльності населення. Україна повинна мати доступ до перевірки якості та рівня забезпечення потреб своїх громадян на тимчасово окупованих територіях.

\*(зміст статей Женевської конвенції про захист цивільного населення передано у скороченому форматі)

Примусова депортація, використання людей у пропагандистських цілях, нав'язування російського громадянства під загрозою позбавлення соціальних виплат, підтримки та медичної допомоги, спроби змінити національну ідентичність людей із психічними чи інтелектуальними порушеннями – усе це є грубим порушенням положень Женевських конвенцій і норм міжнародного гуманітарного права.

## Дві сторони однієї медалі

Адвокаційна менеджерка **Fight For Right Євгенія Булана** зауважує, що численні та систематичні порушення норм міжнародного гуманітарного права, експлуатація людей з інвалідністю в інституціях на тимчасово окупованій території з метою використання їх у пропаганді, а також тиск шляхом обмеження доступу до послуг та підтримки, безумовно, є злочинами РФ проти цивільного населення України, які міжнародна спільнота повинна помітити.

“ Люди з інвалідністю, що ізольовані в інституціях на окупованій росією території України, зараз перебувають у надзвичайно прикрій та небезпечній ситуації. Фактично, вони залежні від окупаційної влади, чим колаборанти та окупанти не нехтують скористатися. Показова благочинність, демонстрація лояльності мешканців інституцій, заяви про «турботу та опіку» – усе це лише телевізійна картинка для посилення пропагандистських меседжів про добробут на окупованій території, а люди з інвалідністю в ній – лише вимушені актори. Справжнє ж ставлення окупантів до людей з інвалідністю і людей старшого віку демонструють удари по закладах соціального захисту населення, як-от удар керованою авіабомбою по Сумському геріатричному пансіонаті у вересні 2024 року, відмови у наданні безпечних шляхів для евакуації або хоча б постачання продовольства й медикаментів в інституції, недопуск міжнародних організацій та моніторингових груп до інституцій на окупованих територіях.

Адвокаційниця також наголошує, що попри цілковиту відповідальність росії за ситуацію, що склалася, українській стороні варто докладати значно більше зусиль для повернення людей з інституцій на безпечну територію України: «Ми спостерігаємо за ситуацією, що склалася на окупованих територіях із самого початку війни. На превеликий жаль, протягом цих майже чотирьох років ми не побачили ані належних зусиль з боку України для повернення людей на підконтрольну Україні територію та створення безпечних умов для них, ані навіть зусиль зі створення реєстрів людей з інвалідністю, що залишились в інституціях

на окупованій території. Уся інформація, яку має Україна, – це приблизна кількість мешканців цих інституцій до початку війни та деякі фрагментовані дані, які вдалося добути ЗМІ. Fight For Right неодноразово зверталася у Мінсоцполітики, а також Офіс Уповноваженого ВРУ з прав людини, однак відповідь завжди однакова: відповідальних за повернення людей немає, як і практичних зусиль у цьому напрямі. Нещодавно Fight For Right оприлюднила [аналітичний огляд](#), присвячений долі людей в інституціях на окупованих рф територіях України, де всі ці питання та проблеми актуалізовані.

Отже, проблеми звільнення цих людей досі не вирішено. Попри неодноразові запити журналістів і правозахисників, в Україні досі немає єдиного реєстру мешканців інтернатів, котрі залишилися на окупованих територіях. Відсутня також державна програма або механізм, який би передбачав їх евакуацію та повернення. Відповідального органу офіційно не визначено. Як наслідок – доля сотень людей залишається невідомою навіть для їхніх родичів.

Кожен день в окупації для мешканців інтернатів – це життя в постійній невизначеності та повній залежності від російських структур. Люди позбавлені права вибору, контролю над власним життям і навіть змоги зберігати українську ідентичність. Вони стали заручниками системи, яка використовує їх у власних інтересах і поступово стирає будь-який зв'язок з Україною.

Деокупація для них – не політичне гасло, а єдиний шанс повернути гідність, законний соціальний захист, медичну допомогу та право бути громадянами своєї країни.

Лише після звільнення цих територій можна буде об'єктивно оцінити масштаби завданої шкоди, встановити винних і розпочати відновлення життя тисяч людей, які стали заручниками російської агресії.

Нагадаємо, що Fight For Right спільно з International Partnership for Human Rights (IPHR) і ВГО «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень» підготували [рекомендації](#) для опитування людей з різними видами інвалідності, які могли бути свідками, або потерпілими від воєнних злочинів.

## Додаткові ілюстрації:



Мешканці Преславського психоневрологічного інтернату прибирають територію до 80-річчя «Великої Перемоги», квітень 2025 року.

Фото з російських пропагандистських медіа



Мешканці Михайлівського психоневрологічного інтернату під час святкування «дня народної єдності», листопад 2024-2025 років.

Фото з російських пропагандистських медіа



Мешканці Михайлівського психоневрологічного інтернату під час святкування «дня народної єдності», листопад 2024-2025 років.

Фото з російських пропагандистських медіа



Мешканці Михайлівського психоневрологічного інтернату під час святкування «Великої Перемоги», травень 2024 року.

Фото з російських пропагандистських медіа

Fight For Right – 2025 pik